

פְּרִשְׁת בְּרֵאשִׁית

חַדִּי, וַיִּנְמָצָא בְּכָל דְּבַר הוּא חַיִּית הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאַתָּה מְחִיָּה אֶת כָּל־ם (נממיה ט ו), וְצִמְצַם בְּכִיכּוֹל עַד מְדַרְגּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, וְהוֹשֵׁם 'חֶלֶק אֱלוֹהִי מִמְעַל' (פּוֹיט בל ז) תוֹף חֶשְׁכַת הַחֹמֶר, פִּי כָּל עֶקֶר בְּנִינָה הִיא שִׁיתְעַלּוּ מְדַרְגּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת לְמַעְלָה וְלִהְיוֹת 'תִּירוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ' (קסלמ ז יג). וְהוּא עֵנִין יְרִידַת יוֹסֵף לְמִצְרַיִם, מְדַרְגּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת וַיִּמְצָר יִם,

בכל דבר חיות הבורא כרי להעלות התחתונים
בְּרֵאשִׁית. בְּאוֹרֵיתָא שְׁנַקְרָא 'רֵאשִׁית דְּרִכּוֹ' (משל ט כג) בְּרֵא קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֲלֵמָא, וַיִּנְמָצָא כָּל דְּבַר נִבְרָא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וְכַח הַפּוֹעֵל בְּנִפְעָלִי, אִם כֵּן בְּכָל דְּבַר וּבְכָל הָעוֹלָמוֹת פַּח הַתּוֹרָה. וְכֵן הָאָדָם, דְּכָתִיב (נמדנר יט יד) 'זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם' וַיִּכְפָּאֶשֶׁר יִתְבָּאֵר. וְהַתּוֹרָה וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא

בִּיאורֵי הַחֲסִידוֹת

ברוך הוא ואורייתא כלא שמא חד הוי וכו', מאן דזכי באורייתא זכי בשמא קדישא, רבי יוסי אמר בקודשא בריך הוא ממש זכי, דהא הוא ושמיה חד הוא. ז. לפי שכח התורה שבה נברא כל דבר הוא כח הקדוש ברוך הוא, אם כן הקב"ה הוא חיות כל דבר. ח. הקב"ה צמצם כביכול את קדושתו העליונה להחיות עד המדרגות התחתונות והשפלות שבבריאה. ט. זהו עיקר כוונת הבריאה, שהמדרגות התחתונות שבגשמיות שהן כביכול בחושך, שאין נראה בהם חיות השי"ת, יתעלו למעלה, ויזכר גם בהם חיות השי"ת, ובלא שירדו המדרגות התחתונות למטה ויעלו אח"כ לא נהיה ניכר כ"כ אור השי"ת, כפי שיתרון האור הוא דוקא מתוך החושך. י. 'מצרים' הוא אותיות 'מצר ים' (פער"ט שער מג המלות פ"ב), על שם שים החכמה היה שם במיצר, והיינו שהדעת הנמשך מהחכמה הוא במצר וקטנות. וכ"כ בפרי עץ חיים (שער מג המלות פ"א): כי פרעה אחיותו בעורף ולא בפנים, והיא באחור הגרון דאריך אנפין, ששם בכינה דאריך אנפין הנקרא גרון, ושם סוד מקום צר, לכן נקרא מצרים, 'מצר ים', ושם היה מעכב הטיפה היורד לחוט השדרה, ויורד משם השפע לזעיר אנפין הנקרא ישראל, ופרעה עיכב השפע ההוא, והיינו משועבדים תחת ידו, בהיות כי אחיותו בשתי אותיות 'מי' דאלהי"ם, וזה בעורף. ושאר אותיות אלהי"ם שהם 'אלה' הם בפנים, כידוע הוא כי 'אל' בפנים, ושם נאחזין ישראל. וכל זה

א. לשון הכתוב: 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החושך. ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד'. ב. כן הוא בוהר (מ"א מ"ד): דקודשא בריך הוא ברא עלמא וברייה באורייתא, כמה דאוקמוה 'בראשית' דאתמר בה 'ה' קנני ראשית דרכו, ובהאי ראשית ברא ית שמיא וית ארעא. וכן הוא בוהר (מ"א מ"ט), ובזו"ח (יום מט), וכעין זה גם במדרש (צ"ל ב' ב'). ג. כל מה שיש בעולם הוא מחמת ה' יתברך שפעל אותו, והרי כח הפועל נמצא במה שפעל וברא, אם כן אין דבר בלא כח חיותו יתברך. כ"כ הראב"ד (הקדמה לספר יצירה): ולהיות כל היצורים אשר עלו במחשבת כתר עליון נצטיירו בחכמת היוצר יתברך, על דרך משל כצורת הבנין בבנאי, כי הוא הפועל והוא הצורה והוא התכלית, לפיכך נקראות כל הכוחות המצויירות בחכמתו בשם 'אלהים', שנאמר 'בראשית ברא אלהים', כי בו נצטיירו כל הכוחות שלשים ושנים כמספר הקו הסובב לאלכסון עשרה בקרוב. ד. נברא על ידי התורה. ה. ראה בוהר (מ"א כט): ותורה דא אדם, הדא הוא דכתיב (נמדנר יט יד) 'זאת התורה אדם'. ו. כן הוא בוהר (מ"ב ט): אורייתא שמא דקודשא בריך הוא הוי וכו', שמא דקודשא

צִיּוּנֵי הַחֲסִידוֹת

בקומת האדם הגשמי. ובפרשת בשלח (ד"ה וילאנו טז) כתב: כתיב (נמדנר יט יד) 'זאת התורה אדם', כי האדם הוא חלק מהתורה, ובחלק יש הכל, וכל אדם הישראלי הוא תורה שלימה. וזו נמצא בכל דבר הוא חיות הקדוש ברוך הוא, ואתה מחיה את כלם. וראה גם בפרדס רמונים (שער ו פ"ח): וזהו 'אתה מחיה את כולם' (נממיה ט ו), ופירשו רז"ל ואתה מהוה לכולם, וכן פירוש 'אתה מחיה את כלם' והכל ענין אחד, כי מאחר שהוא היהו אותם והמציאם מן האין, יוכרח שיושפעו ממנו ושואבים כולם ממנו חיותו, ואחר שהוא מחיה אותם נמצאו שהוא ממציאם ומהווים ככל עת ובכל רגע ובכל שעה, והנה מהוה ומחיה הכל ענין אחד להם. וזו מצר ים. ענין מצר ים הרחוב בו רבינו להלן (פרי ולאט ד"ה ולאט) וזה לשונו: הנה כשהיו ישראל במצרים היה הדעת

ואו נמצא כל דבר נברא על ידי התורה. ראה עוד בדברי רבינו (אגוז ד"ה הלל אומר): בכל דברים שבעולם יש תורה, כי הכל נבראו בדבר ה', פירוש שהוא סוד ה' אחרונה של שם הוי"ה ברוך הוא, כמאמר רז"ל (נממיה ט): העולם הזה נברא בה', שהוא ה' מוצאות הפה, שהן כלל כ"ב אותיות התורה, ובודאי יש כח הפועל בנפעל, ונמצא שבכל דבר יש תורה, ואורייתא וקודשא בריך הוא חד, כי שפעת אורו יתברך ממש שופע בכ"ב אותיות התורה, ונמצא מוכן איך ש'מלא כל הארץ כבודו' ולית אתר פנוי מיניה בכל דבר קטן וגדול אפילו בארציות. וכן כאשר יתבאר. כ"כ רבינו להלן (פרי מולדת ד"ה עקב): שהתורה היא קומה שלימה מרמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, וכן האדם נברא ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, על ידי השתלשלות מן המקור הרוחני שהיא התורה, נשתלשל כך בגשמי

והושעל ידי זה יתוסף תענוג י, כדכתיב (ס) 'ויתרון האור', שיש יתרון תענוג כשהעלה מן החושך י. וזו לך נקרא יוסף, מלשון תוספות י.

נפילת נובלות התורה בשבירה

וזהו 'וירא יעקב פי יש שבר' (להלן מנ 6), לשון

שבירה י, שהם נובלות חכמה של מעלה תורה (נ"ר י"ט) י, מה שגפול ונשבר, כל מה דנחית מדרגיה יקרא שבירה י, 'במצרים' ב'מצר ים' י, שראה שם נובלות התורה שגפלה שם שצריכה להתברר ולעלות. ויאמר (להלן מנ 6) 'רדו שמה' להעלות, ונחית י להביא אל חיות השרש ועצמי י.

ביאורי החסידות

רמזו רז"ל במה שאמרו, נובלות חכמה של מעלה תורה, כי האור שנפל ונבל מן חכמה, ממנו נעשה בחינת ז"א, הנקרא תורה כנודע. וזו ירידה ממדרגה נקראת שבירה ומיתה, וכמובא בזהר (מ"ג קל"ה): כל מאן דנחית מדרגא קדמאה דהוה ביה קארי ביה מיתה, כמה דאת אמר (שמות 3 ט) 'וימת מלך מצרים', דנחת מדרגא קדמאה דהוה קם ביה [כל מי שירד מדרגא ראשונה שהיתה לו קורא בו מיתה, כמו שאתה אומר 'וימת מלך מצרים', שירד מדרגא ראשונה שהיה עומד בה]. ע"כ. והתורה שהיא ירדה ממדרגתה העליונה, נקרא בה לשון שבירה ומיתה. וזו שהתורה נפלה ממדרגתה ונשברה כשהגיעה לתוך המיצר של מצרים. יח. לפי הנראה יש לגרוס 'נחיתה' כלשון הכתוב. וכן הוא לשון רבינו בליקוטים, הובא בציוני החסידות. וט. היינו שירדו ממדרגתם כדי להעלות את מה שנפל ונשבר אל שורש חיות ועצמיות התורה קודם שנפלה למיצר.

הוא קודם אצילות אבא ואמא והתפשטות בזעיר אנפין בורעות שלו, ופרעה היה בעורף הגרון שהוא בינה של אריך אנפין קודם שיתפשטו הזרועות שלו באבא ואמא. יא. שעל ידי שיעלה ויאיר את החושך שבמדרגות התחתונות, מדרגת מצרים, יתוסף כביכול תענוג למעלה. יב. ואמרו בזהר (מ"ג טו): 'כיתרון האור מן החושך', תועלתא דנהורא לא אתחזי אלא מן חשוכא, תקונא דחורא מאי היא, אוכמא, אלמלא אוכמא לא אשתמודע חורא, ובגין אוכמא אסתליק חורא ואתיקר [תועלת האור לא נראית אלא מן החושך, תקון הלבן מה הוא, שחירות, אלמלא השחירות לא ניכר הלבן, ובגלל השחירות מתעלה הלבן ומתכבד]. יג. כי הוא מוסיף תענוג בהעלאת המדרגות התחתונות. יד. 'שבר' לשון שבירה, שהקדושה נפלה ונשברה ממדרגתה לבחינת מצרים. טו. התורה שלפנינו הוא מה שנבל ונשר מהחכמה העליונה. וראה בשער ההקדמות (לט): ואל אלו הבחינות

ציוני החסידות

וזהו שעל ידי זה יתוסף תענוג. כ"כ רבינו בליקוטים (ד"ה אטס נניס): הטעם הוא, כי יתרון החכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך, שאלולי החושך לא היה ניכר תענוג האור כלל, ועל ידי החושך מבינים תענוג האור וטיבו, ומברכין בשחר יוצר אור ובורא חושך כו', כי החושך גרם תענוג האור.

וזהו לכך נקרא יוסף מלשון תוספות. כ"כ רבינו לעיל פרשת וישב (ד"ה ושלל): יוסף הוא הצדיק, כי תמיד מוסיף ביראת שמים, להעלות מדרגות תחתונות אליו יתברך.

וזהו ואמר 'רדו שמה' להעלות, ונחית להביא אל חיות השורש ועצמי. ראה מה שכתב רבינו בזה בליקוטים (ד"ה רק אדממ): כתיב (להלן מנ 6) 'וירא יעקב כי יש שבר במצרים', מלשון שבירה במצר ים החכמה, וזהו שאמרו (יומא ע"ג): למשמאילים סמא דמותא, מפני שזאת התורה מעץ הדעת טוב ורע, והוא מנובלות החכמה של מעלה שהוא תורה, דהיינו אחורי החכמה דנחית מדרגיה, והעיקר שצריך לאחוזו בעץ החיים, שהוא להתראות פנים בפנים כמו שהיה בסני' פנים בפנים דיבר, וזהו שלימות התורה שלא היה בה שבירה, ומה שאנו מכנים בלשון שבירה, אין זה רק דנחית מדרגיה, בכדי להתמשל בקטנות שכל, כמו המלמד שמצמצם שכלו להתינוק כפי ערך התינוק, וזהו 'וכל בניך למודי ה', וכשבא לגדלות שכל מבין הדבר על בוריו כו'. לכן הביא הבורא יעקב ובניו למצרים בגלות מצר ים, כדי שיחפצו לעלות למעלות החכמה ויבואו לקבלת התורה, כמו כן צריך כל אדם לצאת מד' גליות שלו הפרטיות חוץ מהכללות, כדי שיוכל לבא לקבלת התורה, ואל זה כיוון יוסף הצדיק להוציא התורה והמצות מגלות מצרים בכדי לבא לעץ החיים, וזהו שאמר 'רדו שמה ונחיה' שנבוא לעיקר החיות.

בגלות, כי קליפה קדמה לפירי, כי הדעת היה מכוסה בקליפות כמו קליפת האגוז, כמו שאמר הכתוב (שי"ט 1 י) 'אל גינת אגוז ירדתי' שהוא על גלות מצרים, ובאגוז יש קליפה חיצונה היותר קשה ומכסה את האוכל, ותחתיה קליפות דקות זה על זה, ובגלות מצרים נשברה קליפה הקשה כדי שיוכלו לראות האוכל, הגם שנשארו עדיין קליפות הדקות עד שיבא משיחנו במהרה בימינו שיתגלה הפנימיות לגמרי, מכל מקום עיקר ההתכסות נתגלה, כי מצרים אותיות 'מצר ים', כי יש ים החכמה שהוא הדעת שבא משם, ומי שאין לו דעת כלל הוא גם היום במיצר ים, שלא נכנס עדיין בים החכמה. על כן אמר בעל ההגדה לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אותנו גאל עמהם, כי בכל שנה יש יציאת מצרים באופן הנ"ל, והרשעים שאין להם דעת עדיין לא יצאו ממצרים, על כן אמר רשע מה הוא אומר מה העבודה וכו', מאחר שאין לו דעת קשה לו על העבודה, ואף אתה אומר לו וכו' לי ולא לו אלו היה שם לא היה נגאל, מאחר שגם היום הוא במצרים דהיינו דעת שלו.

ובפרשת דברים (ד"ה נמדקט) כתב: דנודע סוד יציאת מצרים הוא שהדעת היה בגלות ובקטנות, שלא ידעו הדעת השלם לעבוד השם יתברך בתענוג ובמוחין גדולים, כמו שנאמר 'דע את אלהי אביך' (ד"ה 6 כמ ט) כנודע שדעת הוא לשון יחוד ותענוג, כמו שנאמר (להלן ד 1 ט) 'וידע אדם', ובגלות מצרים היה דעת שלהם בקטנות מאוד, שהוא בחינת מיצר ים, שהדעת שנמשך מדעת החכמה היה במצר וקטנות, שלא היה אצלם הדעת הגדול, וביציאת מצרים שיצאו מן מיצר ים שנתגדל ונתרבה הדעת את ה', כמו שנאמר (שמות 3 ט) 'וידע אלהים' שנתרומם דעת אלהים, וכמו שנאמר 'ותרכי ותגדלי' שבאו ונתרכו ונתגדלו במוחין ודעת גדול לעבוד הבורא ברוך הוא בתענוג הן והזוהר.

גם לנובלות יש עליה

וַיִּזְוְהוּ עֵינֵי וַיִּמְת יוֹסֵף (להלן נ כו), פִּי מַה שִּׁירְדָה הַתּוֹרָה עַד סוֹף הַמְדְרָגָה נִקְרָא מִיָּתֶהָ, דְנַחֲת מִדְרָגָה קָרִי בִּיה וַיִּמְת, וַיִּחְנְטוּ אֹתוֹ, שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרָא עֵץ הַחַיִּים יֵי, וּבְאֵילָן אֲזַלִּינָן בְּתַר חֲנֻטָה (ר"מ יג:), רְצָה לֹמַר אֵף שִׁירְד לְסוֹף הַמְדְרָגָה נַחְנְטָה יֵי, וַיּוֹשֶׁם בְּאֶרֶץ, פְּמֶאֱמָרָם ו'ל (בְּרִכּוֹת ט:). לַחֲוֹת וְשָׁבְרֵי לַחֲוֹת מוֹנַחִים בְּאֶרֶץ, אֶפְלוּ הַנוֹבְלוֹת יֵשׁ לָהֶם עֲלֵיהָ לְהִיּוֹת בְּאֶרֶץ כְּמוֹ הַלְּחֻחֹת שֶׁהִיא הַתּוֹרָה הַעֲצִמִית יֵי.

להביט בפנימיות המחיה כל דבר

וַנְּחַזֵּר לְעֵינֵינוּ, פִּינֵן שֶׁבְּכָל דְּבָר הוּא הַתּוֹרָה הַמְּחִיָּה הַדְּבָר הַהוּא, אֵינן לְהַבִּיט בְּכָל דְּבָר אֶל

גְּשְׁמִיּוֹתָהּ כִּי אִם אֶל פְּנִימִיּוֹת הַדְּבָר בְּסוֹד הַחֲכָם עֵינֵינוּ בְּרֵאשׁוֹ (קהלג ז יז), וְאָמַר בְּזֶהָר (מ"ג קפו). וְכִי בְּאֵן עֵינֵי דְבָר נֵשׁ, אֶלָּא חֲכִימָא מְסַתְּפֵל מֵאֵן דְּקִימָא עַל רִישָׁא יֵי, רְצָה לֹמַר בְּכָל דְּבָר מְבִיט אֶל רֵאשִׁית הַדְּבָר הַהוּא, מֵאֵינן נִשְׁתַּלְּשְׁלָה וּמִי שִׁרְשָׁה שֶׁל הַדְּבָר הַהוּא.

תמיהה על הכסיל שאינו מביט בחיות הבורא

וְזֶהוּ בְּרֵאשִׁית בְּרָא וְכוּ, בְּתוֹרָה יֵי נִבְרָא הַשְּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שֶׁהֵם כְּלָלוֹת הַכָּל וְכָל דְּבָר שֶׁבָּהֶם, פְּמֶאֱמָר רַז"ל (ב"ר 6 א) אֵת לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם יֵי. וְהָאָרֶץ, רְצָה לֹמַר מִי שֶׁמְשַׁקֵּעַ בְּאֶרְצֵיּוֹת, הַיְתָה תִּהְיֶה וְבָהוּ, מְפַנֵּי שְׁאֵינֵנוּ מְבִיט אֶל הַחַיּוֹת, וּבְאֵמַת מַעֲצָמָם הֵם תִּהְיוּ וְבָהוּ יֵי. וּפְרַשׁ רִש"י שְׁאֵדָם תּוֹהָא וּמְשַׁתּוֹמָם עַל בָּהוּ שֶׁבָּהֵי, רְצָה לֹמַר מִי שֶׁהוּא

ביאורי החסידות

דא 'החכם עיניו בראשו', ולא באתר אחרא נ-וכי באיזה מקום עיניו של אדם, רק בראשו, שמא בגופו או בזרועו, שאמר על החכם שעניו בראשו יותר מכל בני העולם. אלא ודאי כך הוא פירוש המקרא, ששנינו לא ילך אדם ארבע אמות בגילוי הראש, מה הטעם משום שהשכינה שורה על ראשו, וכל חכם עיניו ודבריו הם בראשו, באותו ששורה ועומד על ראשו, וכשעניו שם לדעת שאותו אור שדולק על ראשו צריך שמן, מפני שגוף האדם הוא פתילה, והאור דולק למעלה, ושלמה המלך צווח ואומר 'ושמן על ראשך אל יחסר', שהרי האור שבראשו צריך שמן והם מעשים טובים, ועל כן 'החכם עיניו בראשו', ולא במקום אחר. **כו.** ב'רֵאשִׁית' שהיא התורה, ראשית הכל. **כז.** במדרש: 'את השמים', לרבות חמה ולבנה ומזלות, ואת הארץ, לרבות אילנות ודשאין וגן עדן. ולשון רבינו הוא מרש"י (להלן 6 א): כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון, וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו, הוא שכתוב 'את השמים' לרבות תולדותיהם, ואת הארץ' לרבות תולדותיה. **כח.** מי שאינו מסתכל על החיות האלוקית אלא משוקע בארציות, הרי הוא תוהו ובוהו. **כט.** ברש"י: תוהו לשון תמה ושממון שאדם תוהא ומשתומם על בוהו שבה וכו', בוהו לשון ריקות וצדו.

ציוני החסידות

בחינת שכלם ומדריגתם באשר הוא שם, על כן צמצם הוא יתברך והפיל למדריגתם נובלות החכמה עליונה שהוא עץ החיים הנזכר, למען ידעו דעת ה' מה שידעו כפי שכלם המועט, כי לולא זאת לא היה להם דעת כלל, ואפשר שעל ידי בחינת הנובלות על ידי זה יוכלו לבא לבחינת עץ חיים, על ידי שיטעמו טעם מן הנובלות, והנה בחינת הנובלות נקרא מת, כנודע מאן דנחית מדריגה קרי ביה וימת, ומי שעל ידי זה עולה למדריגת היראה שהוא השער, ואחר כך עולה לפנים לבחינת החכמה הנקרא עץ חיים, מעלה ומחיה גם כן הנובלות שהיה בשבירה, מאחר שלא ירדו כי אם על ידי שהוא היה בשבירה, ומאחר שעלה עולים גם כן עמו, ומביאן לבחינת קיום וחיים.

כ. נפילת התורה היא מיתה וירידת מדריגה לבחינת יוסף. **כא.** ככתוב (משל ג יז) 'עץ חיים היא למחזיקים בה'. ובוהוה (מ"ג נג:): פתח רבי יהודה במלי דאורייתא ואמר 'עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר', 'עץ חיים' דא אורייתא דאיהי אילנא עלאה רבא ותקיף. **כב.** זמן הערלה והמעשר בפירות האילן תלוי בחנטה, שהיא ראשית צמיחת הפרי אחרי נפילת הפרח. **כג.** אף אחר 'וימת יוסף', שירדה התורה למדריגות התחתונות, 'ויחנטו אותו', התורה חזרה לצמות ולעלות כמו חנטת פרי. **כד.** שגם התורה שנפלה ונשברה ונקראת שברי לחות, גם היא מתעלה לאותו ארון ובחינה כמו התורה שבמדריגה העליונה. **כה.** בזהר: וכי באן אתר עיניו דבר נש, אלא בראשו, דילמא בגופו או בדרועיה, דאפיק לחכם יתיר מכל בני עלמא. אלא קרא הכי הוא ודאי, דתנן בר נש בגלוי דרישא ד' אמות, מאי טעמא דשכינתא שריא על רישיה, וכל חכים עיניו ומלוי בראשו אינון, בההוא דשריא וקיימא על רישיה, וכד עיניו תמן לינדע דההוא נהורא דאדליק על רישיה אצטרך למשחא, בגין דגופא דבר נש איהו פתילה, ונהורא אדליק לעילא, ושלמה מלכא צווח ואמר (קהלג ט ז) 'ושמן על ראשך אל יחסר', דהא נהורא דבראשו אצטרך למשחא ואינון עובדין טבאן, ועל

והו וזהו ענין 'וימת יוסף' כי מה שירדה התורה עד סוף המדריגה נקרא מיתה. וראה בדברי רבינו להלן (פר' שמוט ד"ה ויהי סי): נודע כי התורה שאנו רואין אצל רוב בני אדם נקרא נובלות החכמה, כמו שאמרו במדרש שנפלה מחכמה עליונה הנקרא עץ חיים, והמובן הוא כי החכמה האמיתית העליונה הנ"ל, אי אפשר להשיג כי אם שיבא תחלה להשער שהיא היראה, ומי שזוכה להשיג בחינת החכמה הנקרא עץ החיים, נאמר בו (להלן ג כז) 'ואכל וחי לעולם'. אך שבני עלייה הזוכים לזה המה מועטים, ויש אנשים שהן בבחינת השבירה, שלא זכו ליכנס בשער המלך מלכות שמים שהיא היראה, ועל ידי כך לא השיגו מעלות החכמה הרמה, והוא יתברך שמו חפץ ששיגם אותו גם כן שם, כפי

אדם ל תוהא ומשתומם על הכסיל המשקע בארצות, הרי 'בו הוא', רצה לומר הרי בו הוא חיות של הקדוש ברוך הוא, והוא אינו מבין ומתרחק ממנו יי. ויזכר שהאדם מסתכל בכל דבר אל החיות מקיים 'שויתי ה' לנגדי תמיד' (מסילס טו ט), שבכל דבר משנה נגדו הוי"ה מהנה כל הוי"ה יי.

ילמד שלא לשמה רק כדי לבא לשמה

ויאמרו רז"ל כל הלומד שלא לשמה נוח לו שנהפכה שליטתו כו' יי, ופעם אמרו (פסמיס) : לעולם ילמד אדם שלא לשמה שמתוף שלא לשמה בא לשמה. ויאויבון על דרך זה, כי הנה יקשה מאין ימצא בחינת שלא לשמה בעולם, הרי כל הדברים חיותם הוא התורה, ומי הוא הנותן חיות לבחינה

שלא לשמה יי. אף הלא מה שלומד שלא לשמה הוא בשביל איזו מדה רצה, או בשביל התפארות בני אדם ולהתגדל, או בשביל חשק ממון, וכדומה. וזהו מדה של התפארות וחשק שנפל בשבירה יי, והעקר הוא התפארות הבורא וחשקו, וזה נוטל ההתפארות וחשק לעצמו. וכשהוא מבין שזה נשתלשל מתפארת הבורא ומאחזו, או חזו בשרשו של דבר וראשיתו, כי 'החכם עיניו בראשו' כאמור, ונמצא פשנכללו מחשבה של חשק והתפארות לעצמו חזר ממנה אל שרשה יי, נמצא בא מבחינת שלא לשמה תכף אל בחינת לשמה. וזהו לעולם יעסק אדם וילמד עצמו שמתוף שלא לשמה יביא עצמו לידי לשמה יי, ויאבל פשאינו עושה כן ונשארה בשלא לשמה זהו שאמרו נוח לו כו' יי.

ביאורי החסידות

ל. לשון חשיבות, שכן אמרו בווהר (מ"ג מ.מ.): בכמה דרגין אתקרי בר נש, אדם, גבר, אנוש, איש, גדול שבכלם אדם. לא. ויש עליו תמיהה איך אינו משים את לבו אל חיות הקב"ה שבו. לב. שבכל דבר שם לנגד עיניו את הוי"ה יתברך, שהוא המהוה את כל הדברים ההווים בעולם. לג. בירושלמי (פסמיס פ"א ט"ז) איתא: ואמר רבי יוחנן הלמד שלא לעשות, נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו, ולא יצא לעולם, וכן הוא בויק"ר (לה ז), ולשון רבינו הובא בהקדמת רבי חיים ויטאל לשער

ציוני החסידות

ויאמרו רז"ל כל הלומד שלא לשמה נוח לו שנהפכה שליטתו. ראה בתוספות (טוטט ננ: ד"ה לעולם) שכתבו, ששלא לשמה זה הוא מי שאינו עוסק בתורה כדי לקיים. וכעין זה אמרו בגמרא (מעט ז): וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות. ועוד אמרו (פסמיס ז): וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. [ובמסכת כלה רבתי (פ"ה ט"ז) איתא: רבי עקיבא אומר, כל הקורא שלא לשמה, נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו. אמנם שם הקשו על רבי מאיר שאמר שרק העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, שהרי לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, ותירצו שרבי מאיר סבר כרבי עקיבא שאסור לעסוק שלא לשמה].

ויאויבון על דרך זה. כן הקשו התוספות בכמה מקומות, ותירצו שהלומד כדי להתכבד ילמד ויבא לשמה, והלומד על מנת לקנטר נעשית לו סם המוות. ובליקוטים (ד"ה טו ז) ביאר רבינו את תירוצם באריכות.

ויזאבא כשאינו עושה כן ונשארה בשלא לשמה זהו שאמרו נוח לו. ועל דרך זה כתב האור החיים בספרו ראשון לציון (יו"ד סי' רמו ס"ט): ונראה דיש חילוק בין תחלת הלימוד לאחר שלמד, דבתחלת הלימוד בכל גוונא אפילו להתיהר או לקנטר שרי, דאמרינן מתוך שלא לשמה בא לשמה, תורתו מחזירתו ללמוד לשמה. ואחר שלמד ונתחכם אז אם ילמוד להתיהר או

ויזכר שהאדם מסתכל בכל דבר אל החיות מקיים 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. כ"כ רבינו בענין זה להלן פרשת קדושים (ד"ה אמת נמלט): ועיקר הבריאה היה בשביל זה להיות ירא השם עובד מצותיו, אך להגיע אל היראה, הוא הדבר אשר למדונו קדמונינו כמבואר באורח חיים סעיף א' 'שויתי ה' לנגדי תמיד' זהו כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים ההולכים לפני ה' וכו', כל שכן כשיעלה על לבו שמלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא עומד עליו ורואה במעשיו, מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השם יתברך ובושתו ממנו תמיד, כל זה כתב בהגהת רמ"א שהעתיק מתורה משה הוא הרמב"ם ז"ל בספר מורה נבוכים, נמצא העידו לנו עדים נאמנים שבהעלות אדם על לבו וידע ש'מלא כל הארץ כבודו', יגיע אליו היראה והפחד בודאי, אם כן זהו כלל ועיקר לבוא למדריגת היראה השלימה כו', והוא כאשר ידע כי בכל דבר הוא חיות השם יתברך, ובכל דבר השם יתברך שוכן בדבר ההוא, על דרך 'שויתי ה' לנגדי תמיד' כו', ועל ידי זה יקיים שויתי ה' לנגדי תמיד ויגיע אליו היראה. וכן כתב רבינו בישמח לב (מסכת שבת ד"ה טזננסק): כשהאדם מסתכל ומביט הכל אל החיות מקיים 'שויתי ה' לנגדי תמיד', רצה לומר שבכל דבר ודבר משהו כנגד עיניו הוי"ה המהוה כל החיות, שהוא עיקר החיות, ובכל אשר יפנה ויראה יבין ויסתכל בפנימיות שהוא החיות.

תורה לשמה הוא האור

וַיִּזְהַר הַתּוֹרָה נִקְרָא אֹר (משלי ו כג), 'וְהִפְסִיל בַּחֲשֵׁךְ הוֹלֵךְ' (קהלמ ז י), 'שְׁעוֹסֵךְ שְׁלֵא לְשִׁמָּה וְאִינוּ מְדַלֵּיק אֹר לֵי'. וְהַיּוֹשֵׁב בַּחֲשֵׁךְ צָרִיף לְהַדְלִיק אֹר, זֶהוּ וְחֲשֵׁךְ עַל פְּנֵי תַהוֹם, מִפְּנֵי שְׁמֻשְׁקַע פְּאַרְצִיּוֹת וְאִינוּ מְדַלֵּיק אֹר הַתּוֹרָה. וּמִפְּנֵי זֶה נִמְצָא בַּחֲנִינֵת שְׁלֵא לְשִׁמָּה בְּעוֹלָם מִי. עַל זֶה אָמַר וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם, שְׁעַל יְדֵי זֶה יוֹכֵל לְשׁוּב וּלְהִבִּיא עֲצָמוֹ אֶל חַיּוֹת הָעֲצָמִי וְאֶלְהוֹתוֹ פְּאָמוֹר מִי. וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אֹר, וַיְהִי עוֹסֵךְ לְשִׁמָּה לְשֵׁם אֱלֹהִים מִי, אֲמִירְתּוֹ

אֶז מְדַלֵּיק אֹר. מִתְחַלֵּה הִיָּה אֹר וְחֲשֵׁךְ מִשְׁתַּמְשֵׁין בְּעֶרְבוּבִיא (כ"ט), כִּי הַתּוֹרָה נִקְרָא אֹר וְהַפְּנִיָּה זְרָה נִקְרָא חֲשֵׁךְ, וְעַתָּה וַיִּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֲשֵׁךְ מִי.

רק לישראל יש כח לדבוק בראשית

וְזֶהוּ מֵאֲמָרָם וְ"ל (שנח טו): מֵאִי טַעַמָּא עֵינֵי מְסַגִּי בְּרִישָׁא מִי, רְצָה לִומר יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים עֵינִים שְׁבָאָמוֹת פְּמֵאֲמָרָם וְ"ל (צ"ה טו): מִי טַעַמָּא יֵשׁ לְהֵם פַּח לִילָף וּלְהַתְדַבֵּק בְּרִישָׁא, שְׁהוּא רֵאשִׁית הַכֹּל מִי. וְאָמַר מִפְּנֵי שְׁבַתְחַלָּה חֲשׁוֹכָא, הֵם בְּחֻשְׁכוֹת

ביאורי החסידות

וכו', ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה. מה. על ידי שעוסק בתורה לשם אלהים נבדל אצלו האור מהחושך. מו. בגמרא: אמר ליה [רבי זירא לרב יהודה], מאי טעמא עיני מסגן ברישא והדר אימרי [-מה טעם שהעזים הולכים בעדר קודם לכבשים], אמר ליה כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא. מז. ופירש רש"י שקשים לנצחם. וכתב המהרש"א שאין זה עזות מצד גבורתם, אלא שהם עזים לעמוד על דבריהם ולא ישובו מפני כל ומעיון פניהם. מח. מפני מה דוקא ה'עיוני', ישראל עזים שבאומות, יש בהם כח להתדבק בראשית הכל שהוא חיות הבורא שבכל דבר.

לט. שאינו מדליק את אור התורה בלימודו. מ. לעיף נתבאר 'והארץ היתה תהו ובוהו', על האדם המשוקע בארציות ויש תמיהה איך אינו דבק בחיות הבורא שבו, וממשיך הכתוב 'וחושך על פני תהום', וזהו מחמת שהוא משוקע בגשמיות ואינו מדליק את האור התורה ושרוי בחושך. מא. תכ"ית בחינת שלא לשמה היא בשביל שיעלה מבין הקליפות את החשק וההתפארות שנפלו בהם. מב. על פני מי התהום החשוכים של מי שמשוקע בארציות מרחפת רוח אלהים, שיכול להתרומם ולהעלות את כל התאוות הנמצאים בחשך אל חיות האלוקית. מג. ויאמר אלהים' מתפרש על מי שאומר את התורה לשם אלהים, שעוסק בה לשמה. מד. ברש"י: 'זירא אלהים את האור כי טוב ויבדל'

ציוני החסידות

למה כתיב באור לשון יצירה ובחושך לשון בריאה, ולי נראה כי השם יתברך ברוך הוא ותורתו הקדושה נקראו אור אין סוף, וזה שאמר הכתוב 'זירא אלקים את האור כי טוב' פירוש 'האור' הוא נקרא התורה הקדושה, וכשלומד אדם את התורה לשמה נקרא 'אור כי טוב', מה שאין כן אם לומדה שלא לשמה חלילה. וזה פירוש 'זירא אלקים' כו' פירוש הקדוש ברוך הוא הוא משגיח על התורה הזאת שאדם לומד לשמה, ולא כשלומד שלא לשמה, כי הבורא ברוך הוא אינו כבשר ודם, שאף שהדבר הוא לפניו ואינו נסתר מנגד עיניו, יכול הוא שלא לראות אותו הדבר. וזה הפירוש 'יוצר אור' כי התורה הקדושה הוא אור פשוט אין סוף בלי צורה, וכשאדם לומד התורה ומלבש עצמו בהאור אין סוף, אזי לפי מדרגתו של הצדיק ההוא יש לו צורה לאור הזה לפי מדרגתו של הצדיק ההוא המלוכש בו. וזהו 'יוצר אור' כי קודם בריאת עולם היה האור התורה התפשטות בלי צורה, אבל אחר בריאת עולם כשאדם לומד את התורה ומלבש עצמו בהאור, אזי האור ההוא יש לו צורה כנ"ל. וזהו 'יוצר' לשון צורה, כי הצדיק עושה לו צורה. וכזה יובן מה שרגילים לומר זכותו יגן עלינו, ולמי יתן הצדיק זכותו לאחר הלא טוב לו שיקח לו לעצמו לעולם הבא שהוא אין סוף, אלא יש לפרש שזכותו הוא לשון נך והיינו מה שלומד תורה לשמה אזי זכות האור שהוא מושך על העולם היא העומדת לדורו ומגין עליהם, וזהו פירוש 'נטה ירך על השמים', שתטה מכאן האור שלך שלא יגין עליהם, אזי ממילא יהיה חושך על ארץ מצרים וק"ל.

לקנטר מוטב שנהפכה לו שלייתו על פניו, ובהכי מיירי דקאמר נוח לו שלא נברא, דאחר שלמד וידע ואנו רואים שלא עשה מתוך כו' ולימודו טמא, פשיטא דליכא למימר מתוך כמו בתחלת לימודו. ולפי דברינו אפילו לקנטר בתחילת לימודו שרינן ליה. ור"א בנועם אלימלך (פ"ו ז' ד"ה ז'א תורת): פירוש הכתוב מלמד אותנו דרכי השם יתברך, 'זאת' היא השכינה שנקרא זאת כידוע, ואמר הכתוב 'זאת תורת העולה', רצה לומר אם לימוד התורה היא לשם 'זאת' דהיינו לשמה, 'להעלות' לעשות נחת רוח ליוצרו, 'העולה' פירוש התורה הזאת עולה לפניו יתברך שמו, אבל מי שאינו לומד לשמה, ולימודו הוא מצד השמאל, ולזה רמז היא לשון נוקבא שהוא צד שמאל, 'העולה על מוקדה', פירוש התורה הזאת צריכה לבא על מוקדה בגיהנם, וענוש יענוש ויוצרו בצרוף אש של גיהנם כו', ולא תאמר הלא גם שלא לשמה הוא טוב כדברי חז"ל (פסמיס כ), לא כן הוא כדבריך, כי חז"ל התירו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבא לידי לשמה, אבל אם לומד כל ימיו שלא לשמה בודאי ענוש יענוש בגיהנם. ויז והנה התורה נקרא אור. מכאן ועד סוף הדרוש הובאו כעין זה גם בתורת המגיד מכת"י הרבי ר' שמעלקי זצ"ל, עיי"ש.

וידו כשעוסק לשמה וכו' אמירתו אז מדליק אור. מעין ענין זה שאור התורה תלוי לפי בחינת הלומד לשמה כתב גם בספר נועם אלימלך (פ"ו ז' ד"ה ז'א תורת) וז"ל: ונראה בהקדים הפסוק 'יוצר אור ובורא חושך' וכבר דקדקו קמאי

המדרגות, והדר משם לנהורא, מתדבקים ומתעלים משם לנהורא וממתקין הקטנות שכל בגדלותי, לכן יש להם פח זה. מה שאין פן אמות העולם שגשגאים בקטנות וגשמיות, ולכן אמרו רז"ל גבי בלעם (נרכס 1) השתא דעת בהמתו לא הוי ידע ניי, לתקן ניי, ויובן.

נוקבא לגבי הגדלות ניי, ואל אישף תשוקתך' (להג ג טו), הנקבה מעוררת תשוקה בחתן ניי. והאדם תחלה בחינת קטנות, ואחר כך פשפא אל השכל הגדול מדבק הכל גם הקטנות לגדלות ניי, והוא בחינת זיווג ניי, זהו כמשוש חתן על פלה ישיש עליך אלהיך' (שעי 36 ט) ניי, וייתבאר במקום אחר. ואי אפשר לבוא לאור גדלות תכף, לכן בא הקטנות תחלה ניי. וזהו פרוש שני ניי, מאי טעמא עיני, שהוא עזות שבאדם, מסגי ברישא, רצה לומר בא בתחלה לאדם הקטנות ניי, והשיב פבריתו של עולם ברישא חשוכא וכו' פאמור ניי. וזהו ויקרא אלהים לאור יום וכו', כמו דלית יום בלא לילה, רק ויהי ערב הוא הקטנות תחלה, ואחר כך ויהי בקר השכל הגדול שמתבאר מעשיו, יום אחד נעשה אחדות אחר.

אי אפשר לבא לגדלות בלא שיוקדם אליה קטנות

והאדם נברא קטן בקטנות שכל, והלא פונות הקדוש ברוך הוא היה בבריאות האדם לעבדו, ומדוע בראו תחלה בלי שכל ואין לו דעת לעבדו. אף הוא גם פן מטעם הנ"ל, כי יתרון החכמה מן הסכלות' (קלט 3 ג) ניי, ותיאובתא דחשוכא לאתפללא בנהורא (זוכר מ"ב 1) ניי. פי הקטנות נקרא

ביאורי החסידות

להתכלל ביום]. נה. כל מדריגה נקראת נקבה כלפי מדריגה הגבוהה ממנה, לפי שממנה מקבלת השפע, והרי היא כנקבה המקבלת מהזכר, כמוכא בתיקוני זוהר (מיקון נ"ה פט): דכל מאן דמקבל איהי נוקבא מאתר דאיהו מקבל. נו. כך הוא הסדר שבשכלי שהזכר ישפיע צריכה הנקבה המקבלת לעורר בזכר תשוקה ורצון להשפיע, וכך גם העולמות התחתונים צריכים לעורר את הרצון העליון בכדי שיקבלו השפע. ראה בדברי רבינו להלן (פי 6מ ד"ה לול) שעיקר התעוררות צריך להיות מעלמא תתאה לגבי עילאה, סוד נוקבא לגבי דכורא כדכתיב ואל אישך תשוקתך. וכמוכא ענין זה בזוהר (מ"ב לה. פת. ועד). נז. שגם השכל הקטן שהיה לו קודם נדבק בגדלות השכל. נח. שהשכל בבחינת נוקבא מתאחד בגדלות השכל שהוא בחינת זכר. נט. הדבקות בה' יתברך היא כדרך שמחת חתן בכלתו, שהכלה מעוררת את התשוקה והשמחה אצל החתן. ס. כי רק על ידי התשוקה מתוך הקטנות אפשר לעורר את אור הגדלות. סא. לעיל נתבאר עיני מסגי ברישא' באופן אחד, ועכשיו יתבאר באופן נוסף. סב. עזות מורה על קטנות השכל. וכמו שכתוב בעין חיים (שער 36 פ"ב) והובא הענין גם במבוא שערים (שער 6 מ"ב פ"ג) וז"ל: אך סוד הענין הוא, כי הקטן כל זמן שהוא קטן הוא תכלית הגבורות והדינין, כמו שנראה בחוש הראות כי הקטן הוא אכזרי ובעל חמה יתירה וכעס הרבה, וכל מה שהולך וגדל מתיישב בדעתו ומתבטל ממנו הכעס והחמה והאכזריות, כי הזקנה והשיבה גורמת רחמים אך הקטנות גורם האכזריות והדין. סג. כמו שבבריאת העולם קדם האור כדי לברר את יתרון האור מתוך החושך, כן הוא בכל אדם.

מט. אף כשישראל בחשכות ודבקים בארציות, מתעלים מקטנות השכל לאור וגדלות השכל להתדבק באור חיות הבורא. נ. אומות העולם נשארים תמיד בקטנות השכל בלא להשיג גדלות ה' ודבקים בגשמיות, ועל כן אינם יכולים להתדבק בראשית הכל שהיא חיות הבורא. נא. בגמרא: זיודע דעת עליון' (גמגמז כ ט), השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע, אלא מלמד שהיה יודע לכונן אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה. נב. שלפי שהיה גוי לא ידע לתקן את הבהמיות שלו. נג. יתרון החכמה ניכר דוקא כשהיא מגיעה להאיר את הסכלות. וכן אמרו בזוהר (מ"ג מ): 'מן הסכלות' ממש אתי תועלתא לחכמתא, דאלמלא לא אשתכח שטותא בעלמא לא אשתמודע חכמתא ומלוי. ותאנא חיובא הוא על בר נש דאוליף חכמתא, למילף זעיר מן שטותא ולמנדע לה, בגין דאתי תועלתא לחכמתא בגינייה, כמה דאתיא תועלתא לנהורא מחשוכא, דאלמלא חשוכא לא אשתמודע נהורא ולא אתחזי תועלתא לעלמא מניה כו', אלמלא לא הוה שטותא שכיח בעלמא, לא הוי חכמתא שכיח בעלמא [מן הסכלות' ממש באה תועלת לחכמה, שאלמלא לא היתה שטות בעולם לא ניכרת החכמה ודבריה. ושנינו חיוב הוא על אדם שלמד חכמה, ללמוד מעט מהשטות ולדעת אותה, מפני שבאה ממנה תועלת לחכמה, כמו שבאה תועלת לאור מהחושך, שאלמלא החושך לא ניכר האור ולא נראה תועלת לעולם ממנו כו', אלמלא לא היתה שטות נמצאת בעולם, לא היתה החכמה נמצאת בעולם]. נד. ז"ל הזוהר (מ"ג מ): כמה דחשך תיאובתיה לאתכללא באור, הכי לילה תיאובתיה לאתכללא ביום [כמו שהחושך תאב להתכלל באור, כך הלילה תאב

ציוני החסידות

על כלה ישיש עליך אלהיך', דימה אותנו לחתן וכלה, כי תענוג תמידי אינו תענוג, רק יחוד חתן וכלה הוא יחוד חדש שעדיין לא נדווגו מעולם, כן צריך האדם ליחד קודשא בריך הוא בכל יום יחוד חדש כאלו היום ניתנה.

ויזו ויתבאר במקום אחר. ראה בפרשת כי תשא (ד"ה ומן): על ידי התורה נעשה יחוד חתן וכלה, כנסת ישראל וקודשא בריך הוא, כדכתיב 'תקראי אישי', וכמו שהחתן וכלה ישישו בשמחה כן הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, 'כמשוש חתן